

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГОРПИНЮК ОКСАНА ПЕТРІВНА

УДК 343.4 (477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
ІНФОРМАЦІЙНОГО АСПЕКТУ ПРИВАТНОСТІ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2011

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Навроцький Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Фесенко Євген Володимирович,
Академія адвокатури України,
завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Брич Лариса Павлівна,
Львівський національний університет ім. І.Франка,
провідний спеціаліст кафедри кримінального права
та кримінології.

Захист відбудеться 30 серпня 2011 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий 6 липня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

I.B. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України характеризується посиленням уваги до охорони приватності. Приватність є одним із основних людських благ, про що, зокрема, свідчить практика Європейського Суду з прав людини. Прийнято виділяти кілька аспектів або сфер приватності (просторовий чи територіальний, інформаційний, комунікативний та фізичний). Все більше уваги приділяється охороні приватності і в Україні, про що свідчить прийняття нових законів («Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року). Крайнім і водночас найбільш ефективним засобом охорони приватності є кримінальна відповідальність за посягання на неї.

У Кримінальному кодексі України є десятки норм, які прямо чи опосередковано спрямовані на охорону приватності. Серед них можна виділити ті, які слугують захисту інформаційного аспекту приватності – ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України.

Поява, розвиток і нормативне закріплення відповідних суспільних відносин обумовлені багатьма чинниками, серед яких чільними видаються курс на створення правової держави та, відповідно, пріоритет приватних інтересів, наявність численних порушень у цій сфері, усвідомлення необхідності протидії таким порушенням з використанням, в тому числі, правових засобів. Таким чином, актуальність дослідження проблем кримінально-правової охорони приватності в різних аспектах, зокрема інформаційного, насамперед, обумовлена соціально-політичною необхідністю її захисту.

Важливою є і нормотворча сторона проблем кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності. Завершена десятиліття тому кодифікація кримінального законодавства України відбувалася в умовах, коли охорона проблеми приватності ще не була настільки гострою. Відповідно, чимало аспектів криміналізації посягань на приватність були вирішенні, якщо зважати на сучасні уявлення, небездоганно. З'явилися нові обставини (необхідність виконання міжнародних зобов'язань України, нові акти регулюючого законодавства, які обумовлюють зміни та доповнення до КК України у відповідній частині), а це, свою чергою, передбачає розробку і теоретичне обґрунтування відповідних змін.

Дослідження питань, що стосуються кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, злободенне також з огляду на проблеми правозастосовної практики. Попри те, що засоби масової інформації, насамперед, електронні ресурси переповнені повідомленнями про прослуховування телефонних розмов, незаконне встановлення прослуховуючих

пристрой, кримінальні справи про відповідальність за такі діяння одиничні. Значною мірою це зумовлено тим, що практика досі не отримала чітких рекомендацій щодо застосування відповідних правових норм. Нарешті, дослідження питань кримінально-правової охорони приватності нагально необхідне, зважаючи на потреби подальшого розвитку теорії кримінального права.

Окремі злочини проти інформаційного аспекту приватності досліджували в своїх працях різні вчені: Д.С. Азаров, М.В. Анчукова, П.П. Андрушко, О.М. Готін, Ю.І. Дем'яненко, І.О. Зінченко, Д.Ю. Кондратов, С.Я. Лихова, М.І. Мельник, З.А. Тростюк, М.І. Хавронюк та інші. У роботах цих дослідників запропоновано вирішення окремих питань, але одночасно з'явилася низка проблем, які взагалі залишилися без розгляду. Зважаючи на те, що кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності не була предметом окремого дисертаційного дослідження, необхідне комплексне теоретичне дослідження відповідних норм, яке б мало своїм результатом не лише теоретичну розробку всіх ознак складів злочинів, а й виявлення недоліків у кримінально-правовій охороні приватності, розроблення пропозицій щодо удосконалення кримінального законодавства, що й пропонується в цій дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень, що проводяться юридичним факультетом на тему «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в розробці теоретичних зasad кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності та формування пропозицій щодо удосконалення окремих положень чинного законодавства та практики його застосування. Завдання даної роботи обумовлені її метою, а саме:

- розкрити поняття приватності (в інформаційному аспекті) та з'ясувати необхідність її кримінально-правової охорони;
- вивчити історичний та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності;
- з'ясувати дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності;
- визначити зміст ознак елементів складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності;
- проаналізувати караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності;

- виокремити проблеми застосування норм про відповіальність за злочинні посягання на інформаційний аспект приватності та запропонувати шляхи їх вирішення;

- внести пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповіальність у відповідній частині.

Об'єктом дослідження є кримінальна відповіальність за посягання на приватність.

Предметом дослідження є кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження є праці з кримінального права, загальної теорії права, інших галузей права, пам'ятки кримінального права України, довідково-енциклопедична література.

Емпіричну базу дисертації становлять результати соціологічного дослідження, у ході якого було проведено анкетування (усього опитано понад 300 осіб); матеріали судової практики різних регіонів України, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, та рішення Європейського суду з прав людини. Всього проаналізовано десять вироків судів України та п'ятнадцять рішень Європейського суду з прав людини у справах про злочини проти інформаційного аспекту приватності.

Нормативну базу дослідження складають Конституція України, чинний КК України, іншогалузеві джерела права України.

Проаналізовано також чинне кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав (Естонської Республіки, Королівства Нідерланди, Республіки Білорусь, Республіки Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Латвії, Республіки Литви, Республіки Молдови, Республіки Польща, Російської Федерації, Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації).

У роботі використані постанови Пленуму Верховного Суду України.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань застосовувалися, зокрема, такі методи: історичний (під час дослідження пам'яток українського кримінального права); формально-догматичний (для тлумачення чинних кримінально-правових норм); формально-логічний (для виявлення суперечностей у понятійному апараті КК України щодо відповіальності за втручання в приватність); системно-структурний (для дослідження ознак складів злочинів, що посягають на приватність, санкцій, які передбачені за їх вчинення); порівняльно-правовий (під час аналізу кримінального законодавства окремих зарубіжних держав, які передбачають відповіальність за втручання в приватність); соціологічний (при виявленні позицій працівників органів внутрішніх справ та молоді щодо проблем кримінальної відповіальності за посягання на інформаційний аспект приватності).

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем кримінальної відповідальності за посягання на приватність (в інформаційному аспекті). Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, такі:

уперше:

- запропоновано дефініцію поняття приватності (в інформаційному аспекті) з характеристикою змісту та обсягу цього поняття. Вказується, що приватність (в інформаційному аспекті) – це частина життєдіяльності особи, яка стосується інформації, про яку особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь-яких інших суб'єктів.

Обсяг поняття приватності (в інформаційному аспекті) у кримінальному праві становлять види інформації про життя особи. Зокрема це: 1) конфіденційна інформація про особу (ст. 182 КК України); 2) лікарська таємниця, в тому числі відомості про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.ст. 132, 145 КК України); 3) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України); 4) таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); 5) банківська таємниця (ст.ст. 231, 232 КК України); 6) інформація про особу з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (стаття 361-2 КК України); 7) відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); 8) дані досудового слідства або дізнання, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 2 статті 387 КК України);

- на основі аналізу структури приватності обґрунтовано, що приватність в її окремих аспектах (інформаційному, просторовому, фізичному) становить самостійні видові об'єкти кримінально-правової охорони;

- аргументовано, що норми про відповідальність за посягання на приватність виділяються в окремий інститут з огляду на наявність низки споріднених норм, єдність термінології, яка міститься у відповідних статтях, наявність спільногоКола нормативно-правових актів регулюючого законодавства. Склади злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності, характеризуються єдністю низки ознак основного складу, зокрема: видового об'єкта, предмета, суспільно небезпечного діяння, вини. Окрім того, для таких злочинів притаманні спільні ознаки, які підвищують суспільну небезпеку відповідних посягань і є кваліфікуючими. Констатовано, що

спільність вказаних ознак поки що недостатньо враховується законодавцем при формулюванні диспозицій відповідних статей Особливої частини КК України;

удосконалено:

- поняття «кореспонденція», що включає всі види передачі інформації на відстань, у тому числі листи, телефонні розмови, повідомлення електронною поштою. Також обґрунтовано недосконалість наявної у чинному законодавстві вказівки на передачу інформації «через комп’ютер». Через комп’ютер неможлива передача на відстані інформації від одного користувача до іншого. Під вказівкою «через комп’ютер» законодавець, певно, мав на увазі електронні комп’ютерні мережі передачі інформації (електронна пошта, скайп тощо), які охоплюються поняттям «кореспонденція»;

- положення про розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, як всередині групи (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України), так і з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу (ст.ст. 231, 232; ст.ст. 381, 387 КК України);

- теоретичні ідеї, які стосуються подальшого розвитку кримінального законодавства в частині кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, зокрема: аргументовано необхідність зміни назв та диспозицій статей Особливої частини КК України, включення та виключення кваліфікуючих ознак, зміни санкцій відповідних норм.

набули подального розвитку:

- наукові погляди на те, що предметом злочину можуть виступати не лише речі матеріального світу, але й інші явища об’єктивного світу. Зокрема, предметом складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності в більшості випадків виступає інформація, яка відображенна на речових носіях, у пам’яті особи;

- положення про дії, які охоплюються поняттям «порушення таємниці кореспонденції». Уже запропонований в науці перелік діянь, які становлять порушення таємниці кореспонденції, автор пропонує доповнити незаконним збиранням, зберіганням та обмеженням здійснення права на таємницю кореспонденції;

- погляди науковців на недоцільність вказівки на наслідки у складах злочинів проти приватності, оскільки саме діяння – втручання в приватне життя – є суспільно небезпечним, не існує об’єктивних критеріїв оцінки відповідних наслідків.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – для подального вивчення питань, пов’язаних із юридичним аналізом складів злочинів, що передбачають посягання проти інформаційного аспекту приватності;

- у правозастосуванні – сприятимуть встановленню ознак складів злочинів, усуненню помилок при кваліфікації злочинів;

- у правотворчості – як уже готові до прийняття проекти доповнень до КК України, спрямовані на вдосконалення кримінального закону (лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 11 травня 2011 року № 04-19/14-940);

- у навчальному процесі (під час викладання курсів загальної та особливої частин кримінального права та спецкурсів) (акт про впровадження у навчальний процес кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ від 16 червня 2011 року № 33).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на 8 міжнародних та національних науково-практических конференціях, (назви яких вказані у вихідних даних відповідних публікацій): м. Львів (22 травня 2009 року; 11–12 вересня 2009 року; 19 лютого 2010 року; 11 лютого 2011 року), м. Луцьк (29–30 травня 2009 року), м. Івано-Франківськ (19–20 лютого 2010 року), м. Москва (27–28 травня 2010 року), м. Одеса (8 жовтня 2010 року).

Публікації. За темою дисертації надруковано 12 наукових публікацій, із них – 4 статті у фахових наукових виданнях та 8 тез виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (що об'єднують одинадцять підрозділів), висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить – 242 сторінки, з них: 200 сторінок – основний текст, 5 додатків (на 12 сторінках), список використаних джерел (278 найменувань) на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрутовано актуальність обраної теми дисертації; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та завдання дослідження, а також його методологічну, теоретичну, нормативну та емпіричну бази; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1. «Загальні засади дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності» складається із чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Поняття приватності (в інформаційному аспекті) та необхідність її кримінально-правової охорони»* проведено дослідження поняття

приватності з встановленням його змісту та обсягу, а також визначено соціальну зумовленість кримінально-правової охорони приватності на основі аналізу принципів криміналізації. З'ясовано ознаки, притаманні приватності (в інформаційному аспекті): це певна частина життєдіяльності особи, яка стосується інформації; до цієї інформації особою встановлені межі та умови доступу для інших суб'єктів, в тому числі для держави, її органів та посадових осіб, органів місцевого самоврядування, будь-яких фізичних та юридичних осіб; ці межі та умови доступу стосуються нагромадження, зберігання, впливу і розповсюдження інформації про життя особи.

Своєю чергою, обсяг поняття приватності (в інформаційному аспекті) визначено шляхом окреслення двох груп злочинів, де приватність (в інформаційному аспекті) виступає основним (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України) та факультативним безпосереднім об'єктом (ст.ст. 231, 232, 361-2, 381, 387 КК України), і предметом яких є різні види інформації про особу.

У підрозділі 1.2. «Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в юридичній літературі» виділено групи питань, які в теорії кримінального права вирішуються неоднозначно, та які не висвітлено взагалі чи описано поверхнево. Серед останніх вказано такі: визначення кола дій щодо інформації з обмеженим доступом про особу, за які кримінальна відповідальність не настає; звільнення особи від кримінальної відповідальності за відповідні злочини у зв'язку з позитивною посткримінальною поведінкою; караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.

У підрозділі 1.3. «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в історії вітчизняного кримінального законодавства» проведено аналіз основних пам'яток кримінального права України, починаючи з часів Київської Русі. Історичний екскурс показав, що охорона приватності як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони бере початок тільки з XIX століття.

З-поміж історичних пам'яток кримінального законодавства особливо відзначено Уложення про покарання кримінальні й виправні 1903 року, (у якому попри надмірну казуальність викладу норм містились положення про обмеження приватності, якщо втручання було виправдано державними чи суспільними інтересами, а також посилена відповідальність за порушення професійної та службової таємниць.). Водночас КК УРСР 1960 року, де були норми про відповідальність за порушення таємниці кореспонденції, розголошення лікарської таємниці, таємниці усиновлення, засвідчив практично сучасні тенденції кримінально-правової охорони приватності.

У підрозділі 1.4. «Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності» проаналізовано норми про кримінально-правову охорону інформаційного аспекту приватності в чинних КК окремих зарубіжних держав. Визначено ряд спільних ознак, за допомогою яких сконструйовані норми про злочини проти приватності. Охарактеризовано особливості побудови норм про відповідальність за втручання в приватність у кримінальних кодексах окремих зарубіжних держав (Республіки Франції, Короліства Нідерланди, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарської Конфедерації), що пояснюється традиціями їх законодавчої техніки. Okрім цього, виділено положення, які є позитивним правовим досвідом, що вартий уваги: розміщення норм про охорону приватності в одному розділі, як це зроблено у КК Польщі, та встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з приватною інформацією службових осіб чи осіб, яким інформація стала відомою у зв'язку з виконанням професійного обов'язку в одній загальній нормі (правовий досвід Республіки Латвії та Республіки Польщі).

Розділ 2 «Аналіз елементів складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Об'єкт і предмет складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності» запропоновано під родовим об'єктом аналізованих складів злочинів розуміти суспільні відносини, що існують у зв'язку з реалізацією немайнових прав особи. Крім того, для підкреслення специфіки досліджуваних відносин запропоновано виділити ще й видовий об'єкт – суспільні відносини у сфері реалізації приватності (в інформаційному аспекті).

Сформульовано ознаки інформації про особу як предмета складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності. *Фізична ознака.* Інформація не може бути зведена до її матеріального носія, до своєї зовнішньої форми. Вона існує незалежно від волі і свідомості суб'єкта. *Соціальна ознака.* Інформація становить певну цінність для суб'єктів-власників такої інформації. *Юридична ознака.* Свідчить про обов'язковість інформації як елемента складу злочину, прямо вказується як предмет відповідних злочинів у кримінальному законі.

Зроблено висновок, що інформація про особу як предмет складів злочинів проти приватності належить до інформації з обмеженим доступом (конфіденційної, таємної, службової). Визначено співвідношення відповідних видів інформації. У роботі визначено критерій віднесення інформації про особу до конфіденційної.

Як результат, наведено пропозиції щодо удосконалення диспозиції статті 182 КК України, що передбачає відповідальність за незаконні діяння з інформацією про особу.

У підрозділі 2.2. «Об'єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності» досліджуються зовнішні ознаки складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності. Визначено, які діяння входять в поняття «порушення таємниці кореспонденції». Розвинуто поняття «кореспонденція» з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Наведено власне розуміння поняття «спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації» та їхнього використання у посяганнях на приватність. Проаналізовано помилки у правозастосовній практиці при кваліфікації аналізованих злочинів. Охарактеризовано ознаки, за наявності яких посягання на приватність стають більш суспільно небезпечними, з урахуванням чого запропоновано вдосконалити ст.ст. 163, 182 КК України про відповідальність за посягання на інформаційний аспект приватності.

У підрозділі 2.3. «Суб'єкт складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності» аналізуються питання, пов'язані із встановленням ознак суб'єкта аналізованих складів злочинів. Визначено випадки, коли суб'єктом злочину може виступати особа, яка розголосила таємницю без згоди іншої особи, якої вона стосувалась (таємниця усновлення (удочеріння) та інші види таємниць). Акцентовано увагу на визначені спеціальних суб'єктів злочинів проти приватності, якими можуть бути як службові особи, так і особи, яким інформація є відома у зв'язку з виконанням професійних обов'язків (зокрема, медичні працівники, в тому числі лікарі, адвокати, нотаріуси, банківські працівники, оператори поштового зв'язку, працівники органів опіки та піклування, тощо). Аргументується підвищена суспільна небезпечність вчинення злочинів проти інформаційного аспекту приватності особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків.

У підрозділі 2.4. «Суб'єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності» досліджуються внутрішні ознаки складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності. Констатовано, що аналізовані посягання можуть бути вчинені лише умисно. Злочини, передбачені ст.ст. 132, 163, 182 КК України, можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Злочини, передбачені ст. 145, ч. 2 ст. 168 КК України, мають свої особливості, оскільки форма вини у відповідних посяганнях встановлюється окремо до дії і до наслідків. Мотив і мета не входять до суб'єктивної сторони аналізованих складів злочинів, хоча відзначено поширеність корисливих мотивів для посягань на приватність.

Розділ 3 «Проблеми застосування норм про відповідальність за злочинні посягання на інформаційний аспект приватності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Дії щодо інформації з обмеженим доступом про особу, за які кримінальна відповідальність не настас» визначено, що обмеження особистих прав особи, що забезпечують приватність поділяється умовно на дві групи: без згоди особи у випадках передбачених законом та за згодою особи. «Без згоди особи» передбачає випадки доступу до приватної інформації органами дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду та всі інші випадки, визначені законами, зокрема ті, які передбачають обмеження прав особи за умов воєнного та надзвичайного стану, доступ до публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. «За згодою особи» охоплює випадки доступу до приватної інформації (здебільшого персональних даних) у зв'язку з виконанням особами професійних чи службових обов'язків та інші випадки доступу до приватної інформації. Висловлено думку з приводу того, чи будуть кримінально-караними дії із інформацією про особу з обмеженим доступом, якщо така інформація вже була розголошена і могла стати відома будь-якій особі. Зокрема, той факт, що відбулось протиправне розголошення інформації про особу з обмеженим доступом не може бути виправданням наступних неправомірних дій з розголошеною інформацією. Єдиними правовими наслідками неправомірного розголошення інформації про особу можуть бути тільки притягнення винних до відповідальності та вжиття правових заходів до припинення правопорушення і відновлення порушених прав.

Окрім цього, критикується посилення відповідальності за порушення приватності державних чи громадських діячів, оскільки, враховуючи особливості їх правового статусу та соціальних функцій, вони навпаки, повинні бути готовими до посиленої уваги громадськості до їхнього приватного життя.

У підрозділі 3.2 «Розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу» проведено розмежування складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності як в середині групи, так і з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу.

За результатами розмежування встановлено: ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України; ст.ст. 231, 232, КК України та ст. 381 КК України передбачають норми, які є спеціальними щодо норми, передбаченої ст. 182 КК України, яка є загальною. Під час правозастосування зазначені статті можуть конкурувати між собою. У таких випадках буде застосовуватись правило, згідно з яким при конкуренції статей, що передбачають загальну та спеціальну норми, застосовувати слід тільки статтю, яка передбачає спеціальну норму. Співвідносяться як частина й ціле такі норми: ч. 1 ст. 359 КК України і ч. 2 ст. 163 КК України та ст. 182 КК України і ч. 2 ст. 387 КК України. При чому,

норми в ст. 163 КК України; ст. 387 КК України – ціле, а норми в ст. 359 КК України; ст. 182 КК України – частина. Зазначені випадки конкуренції є формою конкуренції статей про простий та складений склади злочинів. За такої конкуренції застосуванню підлягає та норма, яка охоплює з найбільшою повнотою всі ознаки вчиненого посягання, тобто та, що виступає як ціле. Суміжними є злочини, передбачені в ст. 397 КК України та ст. 182 КК України; ст. 162 КК України та ст. 182 КК України. Так само співвідносяться злочини, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України та ст. 361-2 КК України, а також посягання, передбачені ст. 163 КК України та ч. 1 ст. 361; ч. 2 ст. 362 КК України. Зазначені статті не можуть перебувати у конкуренції, відповідні норми, що передбачають злочини є автономними. Як результат, зроблено висновок, що незаконне збирання конфіденційної інформації про особу, поєднане з проникненням в житло, не охоплюється ознаками злочину, передбаченого ст. 162 КК України. Такі дії слід кваліфікувати за сукупністю статей 162 та 182 КК України.

У підрозділі 3.3 «*Караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності*» досліджено санкції статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності. Обґрунтовується висновок, що санкції містять певні недоліки. Зокрема, прирівнюються покарання різні за ступенем тяжкості; закріплена певна диспропорція у визначенні покарання за аналізовані злочини, які є близькі за характером і ступенем суспільної небезпеки; у злочинах, ознаки яких передбачені загальною та спеціальною нормами, санкція спеціальної норми встановлена менш сувора, ніж санкція загальної норми; санкції за кваліфікований вид злочину побудовані без врахування типу санкції за простий вид відповідних злочинів. На підставі основних положень теорії кримінального права щодо формулювання санкцій запропоновано внести зміни у санкції статей 163, 182 КК України для усунення зазначених недоліків.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності, що полягає у виявленні характерних ознак відповідних складів злочинів, формулюванні системи таких посягань, виявлення їх співвідношення із суміжними складами злочинів. Вивчення емпіричних матеріалів (порівняно нечисленних кримінальних справ та результатів анкетування) дало можливість сформулювати низку практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення питань кваліфікації злочинів проти інформаційного аспекту приватності.

Практика законотворчості в Україні та зарубіжний досвід вказують на те, що процес удосконалення кримінального законодавства відбувався постійно. Виявлені недоліки законодавчої регламентації посягань на інформаційний аспект приватності, прийняття низки нових законів у цій сфері («Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року) обумовлюють необхідність формулювання положень, висновків і пропозицій щодо внесення відповідних змін до КК України, які видаються актуальними і необхідними.

Також слід відзначити, що існуюча практика застосування норм за посягання на інформаційний аспект приватності недосконала. Про це, насамперед, вказує разюча відмінність між кількістю повідомлень про порушення недоторканності приватної інформації, які наводяться в засобах масової інформації, і кількістю засуджених за відповідні злочини. Тому, викладені в дисертації положення практичного характеру, які стосуються кваліфікації злочинів проти інформаційного аспекту приватності, їх розмежування з іншими посяганнями, спрямовані на те, щоб допомогти суддям і працівникам правоохоронних органів вести більш ефективну кримінально-правову протидію відповідним злочинам.

Дисертаційне дослідження питань кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності має дидактичне значення, відповідні положення та висновки мають бути складовою підготовки юристів.

Найважливіші наукові та практичні результати дослідження, викладені в тексті роботи, сформульовані у висновках до кожного з підрозділів. Узагальнюючи викладене у дисертації, можна сказати, що для розвитку теорії кримінального права України, удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, навчального процесу найважливіше значення мають такі одержані в дисертації конкретні результати:

1. Запропоновано дефініцію приватності в інформаційному аспекті (яка викладена вище) та обґрутовано необхідність її кримінально-правової охорони.

2. Висвітлено стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, проаналізовано праці науковців, які стосуються теми дослідження. На підставі такого аналізу можна зробити висновки, що питання охорони інформаційного аспекту приватності в науці досліджено недостатньо, наявні ж окремі напрацювання засвідчують існування низки дискусійних питань, у роботі виокремлено також ті питання, які дослідники не вирішували зовсім, або лише частково.

3. Проаналізовано історичні передумови формування та розвитку кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в джерелах

українського права, а також відповідний зарубіжний досвід. Таке дослідження показало, що принцип недоторканності приватного життя сформульовано тільки у XIX столітті і був внесений до визнаних міжнародною спільнотою основоположних актів з прав людини, в тому числі до Загальної декларації прав людини. Право на приватність є одним із фундаментальних прав людини, важливих не тільки для самоствердження, але й для безпеки індивіда. Крім того, існування в у вітчизняному КК та в багатьох КК розвинутих зарубіжних держав приватності як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони є вимогою сьогодення, закономірністю, що виникає разом із розвитком суспільства.

4. Аргументується доцільність відмови від часткової криміналізації порушень приватних таємниць, які передбачено в КК України, натомість запропоновано передбачити у ст. 182 КК України відповідальність за порушення недоторканності інформації з обмеженим доступом про особу.

5. Запропоновано власний погляд на тлумачення окремих понять, які використані при конструюванні диспозицій статей кримінального закону, зокрема таких, як «кореспонденція», «порушення таємниці кореспонденції», «використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

6. Встановлено співвідношення складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності всередині групи та з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу. На підставі цього запропоновано вирішення окремих проблем, пов'язаних із кваліфікацією відповідних злочинів.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовується необхідність вдосконалення законодавчої регламентації відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності. Зокрема, пропонуються такі зміни і доповнення:

- назvu ст. 182 КК України узгодити із її змістом і викласти так: «*Порушення недоторканності інформації про особу*»;

- виключити із диспозиції ст. 182 КК України вказівки «*без її згоди*»;

- у диспозиції ст. 182 КК України передбачити вказівку на предмет як інформацію з обмеженим доступом про особу і викласти в такій редакції: «*незаконне збирання, зберігання, використання або поширення інформації з обмеженим доступом про особу*». Таке формулювання диспозиції охопить відповідальність за незаконні дії з усіма видами інформації про особу (конфіденційної, таємної, службової);

- виключити з КК України *ст.ст. 132, 145, 168* з урахуванням нової диспозиції ст. 182 КК України, якою охоплюються незаконні дії з усіма видами приватних таємниць;

- включити до ст. 182 КК України такі кваліфікуючі ознаки: «*поширення інформації з обмеженим доступом про особу у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації*», «*вчинення з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації*»;

- спростити називу ст. 163 КК України, яка видається занадто громіздкою, дублює зміст диспозиції статті, та назвати її так: «*Порушення таємниці кореспонденції*»;

- виключити з диспозиції ст. 163 КК України вказівку на засіб передачі інформації «*через комп’ютер*» і сформулювати її в такій редакції: «*порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв’язку*»;

- виключити із диспозиції ст. 163 КК України кваліфікуючу ознаку: «*вчинення щодо державних чи громадських діячів*»;

- включити до диспозицій ст.ст. 163, 182 КК України такі кваліфікуючі ознаки: «*повторно*», «*вчинене особою, якій інформація стала відома у зв’язку з виконанням службових чи професійних обов’язків*»;

- змінити санкції ч. 1 ст. 182 та ч. 1 ст. 163 КК України, передбачивши відповідальність за ці правопорушення у вигляді: *штрафу від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до ста двадцяти годин, або вправних робіт на строк до одного року*;

- санкції ч. 2 ст. 163 та ч. 2 ст. 182 КК України викласти в такій редакції:

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п’яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

У процесі дослідження кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності було поставлено низку завдань, що вирішувалися на основі загальних принципів наукового пізнання: об’ективності, точності, повноти, єдності теорії та практики; з використанням різноманітних наукових методів: формально-догматичного, формально-логічного, порівняльно-правового, історичного, системного, які в сукупності дали змогу досягнути поставленої мети дисертаційного дослідження.

У цілому ж доводиться констатувати, що дослідження проблем кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності не можна вважати вичерпним. Перспективними і необхідними видаються дослідження таких питань, як: дослідження термінологічного апарату норм, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності, їх співвідношення з поняттями, які вживаються у диспозиціях статей, що передбачають відповідальність за суміжні посягання. Актуальним залишається

вирішення питання про місце злочинів у системі Особливої частини КК України з урахуванням можливості удосконалення та нової кодифікації кримінального законодавства. Існують перспективи подальшого дослідження, виключення зі ст. 359 КК України ознаки використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації з урахуванням пропозицій виокремлення норм, де слід її включити.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Горпинюк О. П. Необхідність криміналізації посягань на приватність людини в контексті принципів криміналізації діянь / О. П. Горпинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 2. – С. 181–190.
2. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона приватності в іноземних державах / О. П. Горпинюк // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 4 (5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ChaaU/2009-4/09goppid.pdf>.
3. Горпинюк О. П. Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони приватності в юридичній літературі / О. П. Горпинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 4. – С. 198–206.
4. Горпинюк О. П. Інформація як предмет складів злочинів, що посягають на приватність / О. П. Горпинюк // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 229–234 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10goppnp.pdf>.
5. Горпинюк О. П. Система складів злочинів, предметом яких є інформація з обмеженим доступом / О. П. Горпинюк // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (Луцьк, 29–30 травня, 2009 року). – Луцьк, 2009. – С. 574–576.
6. Горпинюк О. П. Кримінальна відповідальність за розголошення конфіденційної інформації про особу, якщо інформація стала відома у зв'язку з службовою чи професійною діяльністю за кримінальним законодавством України та Республіки Болгарія / О. П. Горпинюк // Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти: тези доповідей учасників круглого столу 22 травня 2009 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 48–50.
7. Горпинюк О. П. Диференціація кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти приватного життя за нормами російського кримінального законодавства кінця XIX – початку ХХ ст. / О. П. Горпинюк //

Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи уdosконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: Міжнародний симпозіум 11–12 вересня 2009 року. – Львів, 2009. – С. 51–55.

8. Горпинюк О. П. Зміст та обсяг поняття таємниці приватного життя за кримінальним правом України / О. П. Горпинюк // Правова політика Української держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Том. 2 / 19–20 лютого 2010 року. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – С. 202–205.

9. Горпинюк О. П. Поняття кримінально-правової охорони приватності в кримінальному праві України / О. П. Горпинюк // Тези доповідей учасників звітної науково-практичної конференції юридичного факультету 19 лютого 2010 року. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – С. 12–15.

10. Горпинюк О. П. Имплементация норм международного права об охране частной жизни в уголовное законодательство Украины / О. П. Горпинюк // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: Пятый российский конгресс уголовного права 27–28 мая 2010 года. – М.: Проспект, 2010. – С. 67–70.

11. Горпинюк О. П. До питання про вдосконалення законодавства про кримінально-правову охорону приватності / О. П. Горпинюк // Актуальні проблеми кримінального права, процессу та криміналістики: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.): у 2 т. – Одеса, 2010. – Т. 1. – С. 81–84.

12. Горпинюк О. П. Співвідношення складів злочинів проти приватності / О. П. Горпинюк // Тези доповідей учасників звітної науково-практичної конференції юридичного факультету 11 лютого 2011 року. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 122–126.

АНОТАЦІЯ

Горпинюк О.П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2011.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням проблем кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в Україні. Запропоновано авторське визначення поняття «приватність (в інформаційному аспекті)», розвинуто визначення інших понять: «кореспонденція», «порушення таємниці кореспонденції». Розглянуто історичний та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони приватності. Здійснено юридичний аналіз ознак цих складів злочинів та санкцій, передбачених за їх вчинення, розглянуто питання кримінально-правової кваліфікації аналізованих складів злочинів. Сформульовано законні випадки доступу до інформації з обмеженим доступом про особу.

На підставі отриманих у ході дисертаційного дослідження результатів розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Ключові слова: злочини проти приватності, інформаційний аспект приватності, недоторканність приватного життя, інформація з обмеженим доступом про особу.

АННОТАЦИЯ

Горпинюк О.П. Уголовно-правовая охрана информационного аспекта приватности в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2011.

Диссертация является комплексным научным исследованием проблем уголовно-правовой охраны информационного аспекта приватности в Украине.

Предложено следующее определение приватности (в информационном аспекте): это часть жизнедеятельности личности относительно информации о которой лицо по собственному усмотрению устанавливает границы и условия накопления, хранения, влияния и распространения для других субъектов, в том числе для государства, его органов и должностных лиц, органов местного самоуправления, каких-либо физических и юридических лиц.

Рассмотрен исторический и зарубежный опыт уголовно-правовой охраны приватности. Сделан вывод, что принцип неприкосновенности частной жизни был сформулирован только в XIX веке и был включен в признанные международным сообществом основополагающие акты по правам человека, в том числе в Общую декларацию прав человека. Право на приватность является

одним из фундаментальных прав человека, важных не только для самоутверждения, но и для безопасности индивида. Кроме того, существование в отечественном УК и у многих УК развитых зарубежных государств приватности, как самостоятельного объекта уголовно-правовой охраны является требованием настоящего, закономерностью, которая возникает вместе с развитием общества.

В работе анализируются объект и предмет составов преступлений, которые покушаются на информационный аспект приватности. На основе анализа структуры приватности, обоснованно, что приватность в ее отдельных аспектах (информационному, пространственному, физическому) составляет самостоятельные видовые объекты уголовно-правовой охраны. Приведены аргументы о том, что с учетом развития юридической науки существуют все основания признавать информацию предметом состава преступления. В частности, предметом составов преступлений против информационного аспекта приватности в подавляющем большинстве случаев выступает информация, которая отражена в материальном объекте. Аргументируется целесообразность отказа от частичной криминализации нарушений частных тайн, которые предусмотрены в действующем УК Украины, вместе с тем предложено предусмотреть в ст. 182 УК Украины ответственность за нарушение неприкосновенности информации с ограниченным доступом о личности.

Анализируются признаки объективной стороны составов преступлений против частности. Предложено собственное толкование отдельных понятий, которые использованы при конструировании диспозиций статей уголовного закона, в частности таких как «корреспонденция», «нарушение тайны корреспонденции», «использования специальных технических средств негласного получения информации».

В работе аргументируется повышенная общественная опасность действий, совершенных лицами, которым информация стала известна в связи с выполнением служебных или профессиональных обязанностей. В связи с чем, предлагается предусматривать усиленную ответственность таких лиц. Сформулированы законные случаи доступа к информации с ограниченным доступом о личности. Установлено соотношение составов преступлений, которые посягают на информационный аспект приватности между собой и с другими составами преступлений, предметом которых является частная информация. На основании чего предложено решение отдельных проблем, связанных с квалификацией соответствующих преступлений.

Анализируются уголовно-правовые санкции за совершение преступлений против информационного аспекта приватности. Обосновывается вывод, что санкции содержат такие недостатки: приравниваются наказания разные за

степенью тяжести; закреплена определенная диспропорция в определении наказания за анализируемые преступления, которые близки по характеру и степени общественной опасности; в преступлениях, признаки которых предусмотрены общей и специальной нормами, санкция специальной нормы установлена менее суровая, чем санкция общей нормы; санкции за квалифицированный вид преступления построены без учета типа санкции за простой вид этого же посягательства.

В результате проведенного исследования формулируются теоретические выводы и предложения по усовершенствованию законодательства Украины об уголовной ответственности и практики его применения. Предлагается новое название, редакции статей 163, 182 УК Украины, включение и исключение квалифицирующих признаков, изменения санкций соответствующих норм.

Ключевые слова: преступления против приватности, информационный аспект приватности, неприкосновенность частной жизни, информация с ограниченным доступом о личности.

SUMMARY

Horpyniuk O.P. The Criminal and Legal Protection of Informative Aspect of Privacy in Ukraine. – Manuscript.

Thesis on scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2011

Thesis is a complex scientific research of the problems of criminal and legal protection of informative aspect of privacy in Ukraine. The author's determination of the concept of privacy (in an informative aspect) is offered, the definition of other concepts such as «correspondence», «violation of secret of correspondence» is developed. Historical and foreign experience of criminal and legal protection of privacy is considered. The judicial analysis of indicia of these offenses and sanctions for their commission is made as well as the problems of criminal and legal qualification are reviewed. The legal occurrences of admission to information with the limited access about a person are formulated.

On the ground of the results received in the course of the research, the proposals for improving the Ukrainian legislation about criminal responsibility as well as for the practice of its using have been done by the author.

Key words: crimes against privacy, informational aspect of privacy, inviolability of private life, information with the limited access about a person.

